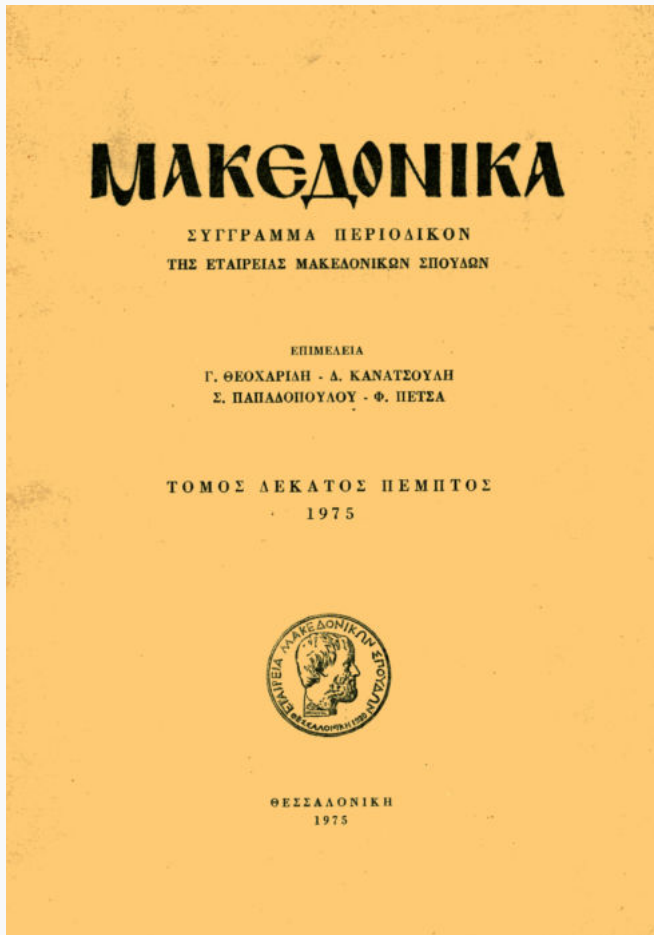

Μακεδονικά

Τόμ. 15, Αρ. 1 (1975)

Η λέξη "άλικο" στην αλληλογραφία των Μακεδόνων εμπόρων (1695-1699)

Γιάννης Τσάρας

doi: [10.12681/makedonika.610](https://doi.org/10.12681/makedonika.610)

Copyright © 2014, Γιάννης Τσάρας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τσάρας Γ. (1975). Η λέξη "άλικο" στην αλληλογραφία των Μακεδόνων εμπόρων (1695-1699). *Μακεδονικά*, 15(1), 147-159. <https://doi.org/10.12681/makedonika.610>

Η ΛΕΞΗ «ΑΛΙΚΟ» ΣΤΗΝ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΕΜΠΟΡΩΝ (1695-1699)

1. Όσοι κατάγιναν με τις γυναίκες φορεσιές της Βόρειας Ελλάδας και τις περιέγραψαν, εκείνο που τους έκανε εντύπωση και στάθηκαν μπροστά του και το κοίταξαν προσεκτικά είναι πως όλες γύρω-γύρω τις άκρες τους τις έχουν γαρνιρισμένες με τσόχινες ή βαμβακερές ταινίες ή με σειρήνια (γαϊτάνια) μάλλινα σε κόκκινη απόχρωση του *άλικου*¹.

Στη Δυτική Μακεδονία μάλιστα, πρὸ πάντων στὰ βουνίσια της χωριά, ένα από τὰ πιὸ ἀγαπημένα χρώματα τῶν γυναικῶν ὡς τὸ τέλος τοῦ μεσοπόλεμου (1939) ἦτανε τὸ *άλικο*². Στὰ σπίτια τὸ πιὸ ἐπίσημο δωμάτιο ἦτανε ντυμένο σχεδὸν στὰ *άλικα*: στρωσίδια, βελέντζες, προσκέφαλα κ.λ. τὰ περισσότερα ἦτανε ἢ με κάμπο ἢ με γαρνιτούρα *άλικη*. Τὰ προικιὰ τῶν κοριτσιῶν τὸ ἴδιο. Στὴ γέννηση καὶ στὸ γάμο, στὶς γιορτές, στὰ πανηγύρια, στὰ ταξίδια, παντοῦ τὸ κόκκινο *άλικο* πρόβαλε τὴ χαρούμενη ὄψη του. Δὲν ὑπῆρχε πλεχτὸ ἢ ὑφαντὸ, ποὺ νὰ μὴ σπάσουν τὴν μονοτονία του ἢ νὰ μὴ τονίσουν τὸ χρώμα του δίχως τὸ *άλικο*. Τὸ χτυπητὸ, τὸ ἀνοιχτὸ, τὸ φλογατο κόκκινο ἢ τὸ κόκκινο τῆς φωτιᾶς, ὅπως τὸ ἔλεγαν ἀλλιῶς, κυριαρχοῦσε παντοῦ. Ἡ *άλικη* κλωστή δὲν ἔλειπε ἀπὸ πουθενά³. Μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς πὼς ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνα ποὺ διαδόθηκαν τὰ *άλικα* ὑφάσματα στὴ Βόρεια Ἑλλάδα, τὸ *άλικο* στὴ Δυτικὴ Μακεδονία ἐγινε τὸ ἐθνικὸ τοπικὸ χρώμα. Τὸ παραμέρισε ἀπὸ τὴ σπιτικὴ χειροτεχνία καὶ τὴν παραδοσιακὴ λαϊκὴ ζωὴ μόνο ἢ βαθύτατη κοινωνικοοικονομικὴ ἀλλαγὴ ποὺ ἐγινε μέσα στὸ διά-

1. Ἐ. Κ α ρ α σ τ α μ ἄ τ η, Ἐθνικὲς φορεσιές στὸ Βορειοελλαδικὸ χῶρο, Α' Συμπόσιον Λογογραφίας τοῦ Βορειοελλαδικοῦ χώρου, Πρακτικὰ ἐκδ. ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 129.

2. Τὸ *άλικο* ἢ κάποια ἀπόχρωσή του θὰ εἶχε ὑπόψη του ὁ Γάλλος Πρόξενος Felix Beaujour στὴ Θεσσαλονικὴ (1787-1797), ὅταν μιλοῦσε γιὰ *rouge du Levant* καὶ *rouge d'Andrinople*. (Βλ. F e l i x - B e a u j o u r, Tableau du commerce de la Grèce, Paris 1800, τ. 1, σ. 261. Τὸ βιβλίο αὐτὸ τοῦ B e a u j o u r τὸ ἔχει μεταφράσει τελευταία στὰ ἑλληνικὰ ἡ Ἐ. Γ α ρ ἰ δ η με εἰσαγωγὴ, ἐπιμέλεια καὶ σχολιασμὸ τοῦ Τ ἄ σ ο υ Β ο υ ρ ν ᾶ, Ἀθήνα 1974).

3. Ἡ γλώσσα μας γιὰ τὸ κόκκινο καὶ τὴν κάθε ἀπόχρωσή του, ἀκόμα καὶ γιὰ τὴν πιὸ ἀπαλὴ, ἔχει καὶ τὴν ἀντίστοιχη λέξη της. Βασικὸ χόρτο ὡστόσο γιὰ τὸ βῆμφό του ὁ Λαὸς μας μεταχειρίζεται τὸ *ριζάρι*, *ἀλιζάρι*, *λιζάρι*, τὸ ἀρχαῖο *ερυθρόδανον* (*rubia*), ποὺ ἦτανε καὶ ἄγριο καὶ ἡμερο (καλλιεργημένο). (Βλ. καὶ Κ υ ρ . Σ ι μ ὄ π ο υ λ ο υ, Ξένοι ταξιδῶτες στὴν Ἑλλάδα, τ. Β', Ἀθήνα 1973, σ. 703, σημ. 2, σ. 704, σημ. 1-3).

σημα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και η σύγχρονη βιομηχανία που πάει να σβήση όχι μόνον το εθνικό χρώμα αλλά και την εθνική συνειδηση των Λαών.

Ἐσφόρο σημασία ἔχει ἐδῶ πὼς δὲν ὑπῆρξε φανέρωμα τοῦ ὑλικοῦ ἢ τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, πού νά μὴν ἔχη ζημωθῆ καὶ νά μὴν ἔχη γίνεαι τὸ ἕνα μὲ τὴ ζωὴ του τὸ ἄλλο χρῶμα σὰν ὄργανο τῆς στοιχείο. Γι' αὐτὸ καὶ δὲ μπορεῖ παρὰ τὸ ἄλλο χρῶμα νά πιάνη μιὰ πολὺ σημαντικὴ σελίδα στὴ λαογραφία του τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας¹.

2. Γιὰ τὴν ἔτυμολογία τῆς λέξεως ἄλλοιο ἢ Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἑγκυκλοπαιδεῖα τοῦ Δρανδάκη², τὸ Ἱστορικὸ Λεξικὸ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν³, τὸ Λεξικὸ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσας τῆς ἐφημερίδας «Πρωΐας»⁴ καὶ τὸ Ἑτυμολογικὸ Λεξικὸ τοῦ Ἀνδριώτη⁵ δέχονται πὼς παράγεται ἀπὸ τὴν τούρκικη λέξη *al-* πού σημαίνει β α θ ὄ ς κ ὀ κ κ ι ν ο ς καὶ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ παραγωγικὴ κατάληξη - ι κ ο (ς). Τὰ λεξικά τῆς Νεοελληνικῆς Γλώσσας δὲ μιλοῦν γιὰ τὴν ἔτυμολογία τῆς, μὰ μόνον γιὰ τὸ νόημά τῆς⁶.

Ἄλλὰ γιὰ τὸ νόημά τῆς δὲ συμφωνοῦν μεταξύ τους. Ἔτσι τὸ Ἑγκυκλοπαιδικὸ Λεξικὸ τοῦ Ἐλευθερουδάκη ἐξηγεῖ τὸ ἄλλοιο μὲ τὸ φοινικίος, ἀνοικτός ἐρυθρός⁷. Ἡ Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἑγκυκλοπαιδεῖα τοῦ Δρανδάκη μὲ τὸ «κατ' ἐξοχὴν κόκκινο χρῶμα, τὸ ὅποιο δ ὄ ν α τ α ι ν ἄ ἔ χ η ἄ σ θ ε ν ε ἱ ς τ ι ν α ς ἄ π ο χ ρ ὴ σ ε ι ς, τὸ ἄ λ ι κ ο τ ῆ ς φ ω τ ι ᾶ ς, τὸ ἐντελὸς ἄ λ ι κ ο ν, Β. Φάβρης». Τὸ Λεξικὸ τῆς «Πρωΐας» τὸ ἐξηγεῖ μὲ τὸ ἐ ρ υ -

1. Ἐδῶ βρίσκει, νομίζω, ἀπάντησι καὶ ἡ ἀπορία τῆς Ἐλ. Κ α ρ α σ τ α μ ᾶ τ η, ἂν ἡ συνήθεια τῶν γυναικῶν τῆς Βόρειας Ἑλλάδας νά προσθέτουν κόκκινη ταινία στὶς ἄκρες τῶν φορεμάτων τους εἶναι ἔθιμο ἑλληνικὸ ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ἢ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, ἢ ἀκόμα ἀρχαιότερη (Κ α ρ α σ τ α μ ᾶ τ η, Ἑλληνικὲς φορεσιές, σ. 129).

2. Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἑγκυκλοπαιδεῖα Π. Δ ρ α ν δ ᾶ κ η, Ἀθήνα 1927.

3. Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς (Ἀ κ α δ η μ ῖ α ς Ἀ θ η ν ῶ ν), τ. Α', Ἀθήνα 1933. Τὸ ἴδιο σφάλμα ξανακάνει, ὅταν πᾶν νά ἔτυμολογήσῃ καὶ τὴ λέξη *ἀλένιος*. Γιὰ τὴ διάδοσι τῆς λέξεως *ἀλλοιο* στὶς ἑλληνικὲς χώρες γράφει: «πολλαχῶ».

4. Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας (συναχθὲν ὑπὸ Ἐπιτροπῆς φιλολόγων καὶ ἐπιστημόνων ἐπιμελείᾳ Γ ε ω ρ γ. Ζ ε υ γ ῶ λ η), ἐκδ. ἐφημερίδας «Πρωΐα», Ἀθήνα 1933.

5. Ν. Ἀ ν δ ρ ι ῶ τ η, Ἑτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς Κοινῆς Νεοελληνικῆς, Β' ἐκδοσι, Θεσσαλονικὴ 1967.

6. Τὴ λέξη *ἀλλοιο* δὲν τὴ βρίσκουμε στὰ εἰδικὰ βυζαντινὰ Λεξικά τῶν D u C a n g e, S o r h o c l e s, Κ ρ ι α ρ ᾶ, οὔτε στὰ ἱστορικὰ κείμενα τῶν Δ ο ὄ κ α, Χ α λ κ ο κ ο ν δ ὄ λ η, Κ ρ ι τ ὄ β ο υ λ ο υ, Φ ρ α ν τ ζ ῆ ἢ σὲ ἄλλα κείμενα τῆς ἐποχῆς τῶν τελευταίων Παλαιολόγων, οὔτε καὶ στὰ νεοελληνικὰ κείμενα τῶν δύο πρώτων αἰώνων τῆς Τουρκοκρατίας· δὲν τὴ βρίσκουμε οὔτε καὶ στοῦ Κ ο υ μ α ν ὄ ὀ δ η τῆ Συναγωγῆ νέων λέξεων πού τυπώθηκε μόλις στὰ 1900 (Βλ. Σ τ. Κ ο υ μ α ν ὄ ὀ δ η, Συναγωγὴ νέων λέξεων, τ. 1, Ἀθήναι 1900).

7. Ἐ λ ε υ θ ε ρ ο υ δ ᾶ κ η, Ἑγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν, τ. 1, Ἀθήνα 1927.

θ ρ ό ς, κ ό κ κ ι ν ο ς. Τό Μεγάλο Λεξικό τοῦ Δημητράκου δέχεται καί αὐτό τήν ἴδια ἐξηγήσι: ἐ ρ υ θ ρ ό ς, κ ό κ κ ι ν ο ς¹. Τό Ἱστορικό Λεξικό τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας τῆς Ἀκαδημίας γράφει: «1) ὁ ἔ χ ω ν ζ ω η ρ ό ν ἐ ρ υ θ ρ ό ν χ ρ ῶ μα, βαθύς ἐ ρ υ θ ρ ό ς, κατακόκκινος· 2) ὁ ἔχων ἐ ρ υ θ ρ ό (ἀνοικτόν) χ ρ ῶ μα, ὑ π ἐ ρ υ θ ρ ο ς». Ὁ Ἀνδρώτης τέλος στό Ἑτυμολογικό του Λεξικό τό ἐξηγεῖ μέ τό «ἄλικος βαθυκόκκινος»².

3. Πρῖν προχωρήσουμε ὁμως στήν ἐτυμολογική ἐρμηνεία τῆς λέξης, μπαίνει τό ἐρώτημα: ἡ λέξη *ἄλικο* εἶναι ἐλληνική, γιά νά μπορέσουμε νά τή μελετήσουμε μέ τή βοήθεια τῶν νόμων τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας; Μόνο τό *-ικο* ποῦ ἔχει στό τέλος τῆς δέν πρέπει νά μᾶς παραπλανήσῃ πὼς πρόκειται γιά τή γνωστή μας ἐλληνική παραγωγική κατάληξη. Στή γλώσσα μας δέν ἔχουμε καμιά ἄλλη λέξη, ποῦ νά φανερῶνῃ χ ρ ῶ μα καί νά τελειῶνῃ σέ *-ικο*³. Εἶναι περίεργο κιόλας πὼς, ἐνῶ ἔχουμε πάρει ἀπό τοὺς Γάλλους τόσα χ ρ ῶ ματα μέ τίς λέξεις τους οὔτε μιὰ λέξη τους δέν τελειώνει σέ *-ικο*. Πὼς γίνεται ὁμως νά ἔχουμε στήν γλώσσα μας μόνο μιὰ λέξη, ποῦ νά φανερώνῃ χ ρ ῶ μα καί νά τελειῶνῃ σέ *-ικο* κι αὐτὴ νά νάι τούρκικη; Ἡ δυσκολία λοιπὸν νά ἐτυμολογήσουμε τὴ λέξη *ἄλικο* βρίσκεται στό γεγονός πὼς οὔτε σάν ριζική οὔτε σάν παράγωγη μποροῦμε νά τὴν ἐρμηνέσουμε. Γι' αὐτό καί εἴμαστε ἀναγκασμένοι νά τὴν ξεστρατίσουμε ἀπὸ τὴ γλωσσολογία καί νά τὴ βάλομε στό ἱστορικό τῆς κανάλι, στήν ἐποχὴ δηλαδὴ ποῦ τὴ συναντοῦμε γιά πρώτη φορά σέ κείμενα νεοελληνικά.

4. Στό βιβλίον τοῦ Μέρτζιου «Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας» ὑπάρχει καί ἓνα κεφάλαιο μέ τὸν τίτλον «Ἐμπορικὴ ἀλληλογραφία ἐκ Μακεδονίας (1695-1699)»⁴. Στό κεφάλαιο αὐτό ὁ Μέρτζιος δημοσίευσεν 93 ἐμπορικὲς ἐπιστολὰς, εἴτε ὀλόκληρες εἴτε ἀποσπάσματά τους, Μακεδόνων ἐμπόρων, ποῦ

1. Δ. Δ η μ η τ ρ ά κ ο υ, *Μέγα Λεξικὸν τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς Γλώσσας*, τ. 1, Ἀθήνα 1933.

2. Ἡ πρώτη καί μεγαλύτερη δυσκολία ποῦ συναντᾷ ὁ μελετητὴς τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας εἶναι πὼς τοῦ λείπει ἓνα συστηματικὸ Λεξικὸ τῆς Νεοελληνικῆς Γλώσσας. Τό Κράτος οὔτε μέ τῆς Ἀκαδημίας του ἢ τῶν ἄλλων Κρατικῶν πνευματικῶν Κέντρων ἢ τῶν ἀνάλογων πνευματικῶν του σωματείων καί ἰδρυμάτων τὴν καθοδήγησι φρόντισε νά ἐκδώσῃ σ' ἓνα σύστημα ὀλοκληρωμένον (*corpus*) ὅλα τὰ νεοελληνικά κείμενα ἀπὸ τὴν ἀίωση τῆς Κωνσταντινούπολης τοῦ 1453 ὡς τὰ σήμερα, γιά νά μπορέσουμε νά ἔχουμε στὴ συνέχεια κι ἓνα ἀνάλογο Λεξικὸ τῆς Νεοελληνικῆς Γλώσσας. Λεξικά τῆς Νεοελληνικῆς ἔχουμε ἀρκετά, μὰ ὅλα τους εἶναι ἔργα ἐμπορικά, ποῦ τὰ ἔχων συντάξῃ διάφορα άτομα καί ὄχι ἐπιτελεῖα διὰλεγμένα. Γιαυτὸ καί λείπει ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς τους τὸ αἰσθημα τῆς κοινωνικῆς εὐθύνης, ὅπως βεβαιῶνουν τὰ παραδείγματά τους. Φτάνει νά ρίξῃ κανεὶς μιὰ ματιὰ στὰ λήμματα τῆς βυζαντινῆς καί τῆς νεοελληνικῆς τοῦ Μεγάλου Λεξικοῦ τοῦ Δημητράκου: βλέπε λόγου χάριν: ἀγίοδουλοι, ἀγιοκοίμητος, εὐαγγέλιο(ν) κ.ἄ.

3. Βλέπε πρόχειρα, Ν ε ο ε λ λ η ν ι κ ῆ Γ ρ α μ μ α τ ι κ ῆ (τῆς Δημοτικῆς), ΟΕΣΒ, Ἀθήνα 1941, σ. 97, § 214.

4. Κ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, *Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας*, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 209-255.

τίς στέλνουν στον έμπορικό τους αντιπρόσωπο στη Βενετία. 'Ανάμεσα στις επιστολές αυτές είναι και μιὰ με ἡμερομηνία 12 'Ιουλίου τοῦ 1696, πού τή στέλνει ἀπό τήν 'Οχρίδα ὁ ἔμπορος Νικόλαος Δέδου. Μὲ τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ ὁ Δέδου παραγγέλλει στὸν ἔμπορικό του ἀντιπρόσωπο στὴ Βενετία νὰ τοῦ στείλῃ διάφορα ἐμπορεύματα. Κοντὰ στὰ ἄλλα πού τοῦ γράφει εἶναι καὶ τοῦτο: «στῆλε μου ἀπὸ τὴν φάπρικα τὸ ἄλικο: ράζο φιστηκὶν πράτζα 100...»¹.

'Απὸ τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ ὁ Μέρτζιος δημοσίεψε μόνο περίληψη ἢ ἀποσπάσματά της. Τὸ χωρίο αὐτὸ τὸ ἔδωσε ἔτσι: «στειλὲ μου ἀπὸ τὴν «φάμπρικα» τὸ ἄλικο ράζο μπράτζα 200...». Τὴν ἴδια ἐπιστολὴ ὀλάκερη τὴ δημοσίεψε ἀργότερα ὁ 'Ιωακείμ Μαρτινιανός. 'Ο Μαρτινιανός τὸ χωρίο αὐτὸ τὸ διάβασε: «στῆλε μου ἀπὸ τὴν φάμπρικα τοῦ 'Αλικου ράζο φιστηκόν πράτζα 200...»².

Στὸ χωρίο αὐτὸ ὁ Μέρτζιος τὴ λέξη *φάπρικα* τοῦ Δέδου τὴ γράφει *φάμπρικα* καὶ τὴ βάζει μέσα σὲ εἰσαγωγικά. Τὴ λέξη *ἄλικο* τὴ γράφει μὲ δασεία καὶ τὴν παίρνει γιὰ ἐπιθετικό προσδιορισμὸ στὸ *ράζο*. 'Αλλὰ στὸ κείμενο τοῦ Δέδου ὕστερα ἀπὸ τὴν λέξη *ράζο* ἀκολουθεῖ ἡ λέξη *φιστηκὶν* καὶ αὐτὴ εἶναι ἴσια ἴσια πού δείχνει τὸ χρῶμα τοῦ ρά ζ ο. 'Ο Μέρτζιος ὁμως δὲν τὸ πρόσεξε αὐτὸ καὶ ἐπειδὴ νόμισε πὼς εἶχε τὴ φράση τὸ *ἄλικο ράζο φιστηκὶν* καὶ δὲ μπόρεσε νὰ βγάλῃ νόημα, ἀναγκάστηκε νὰ παραλείψῃ τὸ *φιστηκὶν*. Μὰ καὶ πάλι ὅποιος διαβάσει τὴ φράση ἔτσι, ὅπως τὴν ἔγραψε ὁ Μέρτζιος, ἀναρωτιέται ἀμέσως: γιὰ ποῖο *ἄλικο ράζο* πρόκειται; Γιατί ὁ Δέδου δὲ μίλησε γιὰ κάτι τέτοιο παραπάνω. Δὲ μπορούμε λοιπὸν νὰ σχετίσουμε τὸ *ἄλικο* μὲ τὸ *ράζο*. 'Ο Μαρτινιανός ὡστόσο, Βορειοελλαδίτης κι αὐτός, μὰ λόγιος, ἔγραψε τὸ *ἄλικο* μὲ κεφαλαῖο Α (ἄλφα) καὶ σὲ πτώση γενική τοῦ "Αλικου σάν νὰ ἦτανε λέξη ἑλληνική καὶ φύλαξε καὶ τὸν τόνο του στὴν προπαρλήγουσα. Μὰ, ἐνῶ εἶχε ὑπόψη του τὴν ιδιόχειρη ἐπιστολὴ τοῦ Δέδου, διάβασε ὡστόσο *φιστηκόν*, ἀντὶ *φιστηκὶν*.

'Ομως, ὅπως κι ἂν εἶναι, τὸ χωρίο αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Δέδου δίνει τὴν πιὸ ὑπεύθυνη ἀπάντηση στὴν ἀπορία μας γιὰ τὴν ἐτυμολογία τῆς λέξης "Αλικο.

α) Θ' ἀναλύσουμε τὸ χωρίο ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴ φράση: *ἀπὸ τὴν φάπρικα τὸ "Αλικο*. 'Εδῶ φαίνεται ἀμέσως πὼς τὸ *ἄλικο* σχετίζεται μὲ τὸ *φάπρικα*, ἀλλὰ ἡ σχέση τους φαίνεται καθαρότερα, ἂν βάλουμε τὸ *ἄλικο* σὲ πτώση γενική καὶ μὲ κεφαλαῖο τὸ Α (ἄλφα) τοῦ "Αλικου, πού νὰ δείχνῃ τὸν ἰδιοχτήτη τῆς φάπρικας. Τὸ τοῦ "Αλικου δηλαδὴ εἶναι γενική χητικὴ στὸ *φάμ-*

1. Μέρτζιου, Μνημεῖα, σ. 214, ἐπιστ. 9.

2. Ι. Μαρτινιανοῦ, 'Η Μοσχόπολις (1330-1930), Θεσσαλονίκη 1957, σ. 102, σημ. 1. 'Η ἐπιστολὴ αὐτὴ τοῦ Δέδου, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Μέρτζιος, ὑπάρχει στὰ *Documenti Greci No 314* τοῦ Κρατικοῦ 'Αρχείου τῆς Βενετίας (Μέρτζιου, Μνημεῖα, σ. 209).

πρικια. Γιατί αὐτή εἶναι ἡ σωστή σχέση *φάμπρικας* καί *Ἄλικο*. Ἄλλὰ ὁ Δέδου ἀπό ὑπερβολή καθαρολογίας (*excès de pureté*) προτίμησε τήν ὀνομαστική ἀπό τή γενική¹. Τό γλωσσικό αὐτό φαινόμενο εἶναι τῶν Βόρειων Ἑλληνικῶν Ἰδιωμάτων καί ὁ Δέδου σάν Βορειοελλαδίτης νόμισε πῶς ἂν ἔγραφε τὸ *Ἄλικο* (ὀνομαστική) ἀντί τοῦ *Ἄλικου* (γενική) θά ἔκαμνε τή φράση του πῶς λόγια. Ἴσως ὅμως σ' αὐτό νά τὸν παράσυρε καί τὸ τελικό ο (μικρὸ) τῆς λέξης *Alico*. Ὅπως κι ἂν τὸ πάρουμε ὥστόσο τὸ *Ἄλικο* σχετίζεται μὲ τὸ *φάμπρικια*. Γι' αὐτὸ καί τῆ λέξη *ράζο* εἴμαστε ἀναγκασμένοι τώρα νά τὴ σχετίσουμε μόνον μὲ τὴν λέξη *φιστηκί* πού ἀκολουθεῖ.

β) Ὁ Δέδου, ὅπως βεβαιώνουν οἱ ἐπιστολές του πού δημοσίεψε ὁ Μέρτζιος, στὶς παραγγελιές του, κοντὰ στὰ ἄλλα πού ζητάει γιὰ τὰ ἐμπορεύματά του, ὀρίζει καί τὴ *φάμπρικια* ἢ τὸ *μ α γ α ζ ι ἀπ'* ὅπου θέλει νά τοῦ τὰ ἀγοράσει ὁ ἐμπορικός του ἀντιπρόσωπος. Ἐτσι στήν ἴδια ἐπιστολῆ τῆς 12 Ἰουλίου τοῦ 1696 γράφει: «στήλε μου ἓνα πανὶ σότο πράσινο καί σότο σκαρλάτο καί τὰ δύο νά εἶναι ἀπὸ τὸν Πέτρο Νέγρη». Μὲ ἄλλη του ἐπιστολῆ ἀπὸ τὸ Διρράχι τῆς 25 Ἰουνίου τοῦ 1696 ὁ Δέδου παραγγέλλει: «στήλε μου...καί 36 ἀτλάζια κρεμεζίν ἀπὸ τὸν Φουντάνω»². Τὸ ἴδιο καί πάλι μὲ τὴν ἴδια ἐπιστολῆ τῆς 12 Ἰουλίου 1696 παραγγέλλει: «...στήλε μου ἀπὸ τὴ *φάμπρικια* τὸ *άλικο*...»³. Τὸ *Alico* αὐτὸ δηλαδὴ δὲν εἶναι παρὰ τὸ ὄνομα, ἢ φῖρμα τῆς *φάμπρικας* ἀπ' ὅπου ἤθελε νά τοῦ ἀγοράσει ὁ ἐμπορικός του ἀντιπρόσωπος τὰ 100 μπράτσα *ράζο* φιστικί.

Ἄλλὰ καί ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ χωρίου ἂν ἀρχίσουμε τὴν ἀνάλυσή του,

1. Εἰδικὰ γιὰ τὸ φαινόμενο τῆς ἀντικώφωσης στὴ Δυτικὴ Μακεδονία ἔχει γράψει ὁ Μάνεσης (βλ. Σ τ. Μά ν ε σ η, Ἀντικατωτικά φαινόμενα βορείων ἰδιωμάτων. Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ Λεξικογραφικὸ Δελτίο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. ΙΑ' (1966-1967), σ. 40-49. Ἡ σελίδωση 1-69 δὲν ξέρω ποιά σχέση παρουσιάζει μὲ τὶς σελίδες τοῦ Δελτίου). Ὁ Μά ν ε σ ης μελέτησε βέβαια σοβαρὰ τὸ πρόβλημα, ὅπως δείχνει ἡ ἐξαντλητικὴ βιβλιογραφία του, σὲ παραδείγματα ὅμως πού δὲν ἄκουσε καλά. Δὲ μπορεῖ λόγου χάρι νά ἄκουσε *τελεγραφήσω* (σ. 23, σημ. 2), οὔτε *φελέττο* (σ. 23, σημ. 3), οὔτε καί τόσα ἄλλα παραδείγματα λαθεμένα πού μεταχειρίζεται. Ἡ Λαογραφία, ὅπως ξέρουμε, σ' ὅποιο παρακάδι τῆς κι ἂν τὴν πάρουμε, δὲν ἔχει σχέση οὔτε μὲ τὸ Γραφεῖο οὔτε μὲ τὰ ἐπίσημα πρόσωπα τῶν χωριῶν (Πρόεδρος ἢ Γραμματέας τῆς Κοινότητος, παπάς, ἀγοροφύλακας, Τ.Ε.Α., παλιὸς χοροφύλακας ἐγκαταστημένος ἀπὸ ἄλλο χωριό), μὰ μόνον μὲ τὸν ἴδιο τὸ Λαὸ πού θά τὸν πλησιάσεις καί θά τὸν ζήσης ἀπὸ κοντὰ σὲ ὅλα τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς του. Γιὰ τὸ φαινόμενο πού μὲν ἐνδιαφέρει ἐδῶ, θά φέρω μερικὰ παραδείγματα ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Φ. Παναγιόκοῦ, Λαογραφία Δυτικῆς Μακεδονίας, τ. Α', Θεσσαλονίκη 1962; ἀπὸ καθόταν ἀντὶ ἀπὸ καθόταν (σ. 193, τραγ. 4), Βουκορέστι ἀντὶ Μπουκορέστι (σ. 193, τραγ. 7), ἀπὸ μαγεύει ἀντὶ ἀπὸ μαγεύει (σ. 261, τραγ. 243) κ.ἄ.π. Θυμᾶμαι ἐπίσης συμφοιτητῆ μου Δυτικομακεδόνα πού τὸ κοῦτὶ τὸ ἔλεγε κοτὶ. Καί ὁ Δέδου οἱ λοιπὸν ἔγραψε τὸ *άλικο* ἀντὶ τοῦ *άλικου* εἴτε ἀπὸ τήση λογιωτατιστικῆ εἴτε γιατί ἔτσι τὸ καταλάβαινε.

2. Μέρτζιου, Μνημεῖα, σ. 213, ἐπιστ. 7.

3. Μέρτζιου, Μνημεῖα, σ. 214, ἐπιστ. 9.

πάλι στο ίδιο συμπέρασμα φτάνουμε: πώς το *άλικο* σχετίζεται μόνο με το *φάμπρικα* και όχι με το *ράζο*. Έτσι βλέπουμε πώς το *φιστικί* αναφέρεται στο *ράζο* και, όπως είδαμε, θέλει να δείξει το χρώμα του. Όπως διαπιστώνουμε κιόλας από την ίδια την επιστολή ο Δέδου παραγγέλνει πάντοτε με τη μεγαλύτερη σαφήνεια και ακριβολογία και το *εϊδος* του ύφασματος που θέλει και το *χρώμα* του. Στην ίδια επιστολή του λόγου χάρη διαβάζουμε: «ένα πανί (=τόπι) σότο *πράσινο* και σότο *σκαρλάτο*: (=κόκκινο), *πράσινο* όταν αυτό να είναι ή βαφή του». Άλλα και σε άλλη επιστολή του Δέδου που δημοσίεψε πάλι ο Μέρτζιος διαβάζουμε: «36 *ατλάζια κρεμεζίβ* (=κόκκινα), *λοντρίνες* δυό *πανιά* (=τόπια) *άλικα*, 2 *πανιά σκαρλάτα*, να μην είναι *άνοιχτά*, μόνον να είναι κόκκινα, 1 *πανίμαβί*, ένα *πανί κολόρ* (=χρώματος) *δισμιράτιδω* ή γουν *ζουμπρούτι* (=σμαραγδί), 1 *πανίπράσινο* και *όχι* *άνοιχτό...*»¹.

Μά και οι άλλοι έμποροι, όταν παραγγέλλουν ύφασματα στην Βενετία στις επιστολές τους γράφουν σταθερά πρώτα το *εϊδος* του ύφασματος και έπειτα το *χρώμα*. Οι επιστολές τους αυτό βεβαιώνουν. Έτσι λοιπόν ο τρόπος που έγραφαν και αυτοί τις επιστολές τους βεβαιώνει ότι παρατηρούμε και στην επιστολή του Δέδου: πώς το *ράζο* συνδέεται με το *φιστικί* και όχι με το *φάμπρικα*. Όταν λοιπόν ο Δέδου βάζει τη λέξη *φιστικί* δίπλα στη λέξη *ράζο*, για να δείξει το χρώμα του, δε μπορούμε να πάρουμε το *ράζο* και να το συνδέσουμε με το *άλικο*, αφού αυτό μόνο με το *φάμπρικα* μπορεί να συνδεθί. Άλλωθως και η λέξη *φιστικί* και η λέξη *φάμπρικα* μένουν ξεκάρφωτες και δεν λένε τίποτε ούτε ή μιὰ ούτε ή άλλη. Έτσι θέλουμε δε θέλουμε η λέξη *φιστικί* πάει στην προηγούμενη λέξη *ράζο* και το *άλικο* με τη σειρά του μετατοπίζεται παραπάνω και πάει στη λέξη *φάμπρικα*. Έτσι μόνο τώρα μπορούμε να σχετίσουμε τις λέξεις *φάμπρικα* με το *άλικο* και *ράζο* με το *φιστικί*, γιατί μόνο τώρα παρουσιάζουν την πιό λογική σύνδεση μεταξύ τους.

Καταλαβαίνουμε πιὰ εύκολα το νόημα του χωρίου αυτού: ο Δέδου παραγγέλνει στον έμπορικό του αντιπρόσωπο στη Βενετία, μαζί με άλλα έμπορεύματα, να τους στείλη και 100 πήγεις ύφασμα *φιστικί*, αλλά να είναι από τη *φάμπρικα* του *Alico* και όχι από άλλη. Γιατί την εποχή αυτή στην Βενετία λειτουργούσαν και άλλες *φάμπρικες*². Έτσι η ακριβολογία της επιστολής του Δέδου οδηγεί όλόισια στο συμπέρασμα πώς η λέξη *Alico* είναι όνομα κύριο και σημαίνει το όνομα, τη φίρμα μιὰς *φάμπρικας* που λειτουργούσε την εποχή αυτή στη Βενετία³.

1. Μέρτζιου, Μνημεία, σ. 214, έπιστ. 7.

2. Η *φάμπρικα Murgano* που λειτουργεί ακόμα και σήμερα στη Βενετία, σε όμοιο προάστειό της, με παγκόσμια φήμη, είναι από πολύ παλιότερη εποχή.

3. Στη Σικελία υπάρχει ποταμός που τον λένε *Alico*. Ίσως ο ίδρυτής της βιοτεχνίας *Alico* να έδωσε στην επιχείρησή του το όνομα του ποταμού της πατρίδας του ή πάντως της

Τῆς ἴδιας περίπου ἐποχῆς μέ τό *ἄλικο* ἔχουμε καί ἄλλα βιοτεχνικά προΐοντα πού πήραν τό ὄνομα τους ἀπό τή φίρμα τῆς φά μ π ρ ι κ α ς ἢ ἀπό τόν τόπο τῆς παραγωγῆς τους ἢ ἀπό κάποια ἄλλη αἰτία, ὅπως μπορούμε νά συμπεράνουμε πάλι ἀπό τήν ἴδια ἀλληλογραφία τῶν Μακεδόνων ἐμπόρων. Ἐτσι λόγου χάρη ἔχουμε τό ὕφασμα *λοντρίνα* (ἀπό τό Λόντρα, Λονδίνον), *βεζεντίν* (ἀπό τή Vicenza, Vicentino), *Parangon* ἢ *Parangou* (ἀπό τό κυβερνητικό γραφεῖο, ὅπου δοκίμαζαν τή γνησιότητα καί τήν ποιότητα τῶν ὕφασμάτων). Τό φαινόμενο ἐξἄλλου νά κυκλοφοροῦν τά διάφορα προΐοντα μέ τό ὄνομα τῆς φάμπρικάς τους ἢ μέ τό ὄνομα πού τοῦς ἔδωσε αὐτή, εἶναι συνήθεια πού τήν καθιέρωσαν προπάντων οἱ νεώτεροι χρόνοι, μέ τή βιοτεχνία παλαιότερα καί μέ τή βιομηχανία σήμερα. Σήμερα μάλιστα τά τυποποιημένα προΐοντα τῆς μαζικῆς παραγωγῆς κυκλοφοροῦν σ' ὅλον τόν κόσμον μέ τήν καθιερωμένη φίρμα τους. Κάτι ἀνάλογο γιά τήν ἐποχή του ἦταν καί τό *ἄλικο* (ὕφασμα).

5. Τό *ἄλικο* σάν χρῶμα, ὅπως ξέρουμε, δέν εἶναι παρά μιά ἀπόχρωση τοῦ κόκκινου πού εἶναι χρῶμα βασικό καί τό ξέρον ὄλοι οἱ λαοί τῆς γῆς σέ ὄλες του τίς ἀποχρώσεις, ὅπως τό βλέπουν στά λουλουδία, στά φύλλα τῶν φυτῶν καί τῶν δέντρων, στοὺς καρποὺς τῆς πατρίδας τους. Γι' αὐτό φυσικά καί γιά τήν κάθε ἀπόχρωσή του ἔχουν στήν κάθε γλώσσα καί τήν ἀνάλογη λέξη τους, μιά καί δέν ὑπάρχει γωνιά τῆς γῆς μέ βλάστηση, δίχως κάποιο κόκκινο λουλουδάκι. Ἡ μυθολογία, τὰ παραμύθια, ἡ λαογραφία, ἡ λογοτεχνία καί πρό πάντων ἡ ποίηση τοῦ κάθε λαοῦ, τίς εἰκόνες, τίς παρομοιώσεις, τίς μεταφορές τίς συνταιριάζει πάντα καί μέ τήν βοήθεια τοῦ κόκκινου χρώματος. Καί ἀληθινά ὁ λεξιλογικός πλοῦτος γιά τό κόκκινο χρῶμα καί τίς ἀποχρώσεις του τῆς κάθε γλώσσας (ριζικά, παράγωγα, σύνθετα) εἶναι ἀστέρευτος.

6. Στά χρόνια ὥστόσο τῆς Τουρκοκρατίας ὁ Λαός μας γιά τό κόκκινο ἀνοιχτό χρῶμα ἢ γιά τό κόκκινο τῆς φωτιᾶς, μεταχειρίστηκε τή λέξη *ἄλικο*, μιά λέξη πού δέν τήν ἤξερε ἀπό τά χρόνια τὰ Βυζαντινά. Πότε καί ἀπό πού τήν πήρε τή λέξη αὐτή;

Ἀπό τήν ἀλληλογραφία τῶν Ἑπειρωτῶν ἐμπόρων τῆς Βενετιᾶς μαθαίνουμε πὼς στίς ἀρχές τοῦ 17ου αἰῶνα τὰ ὕφασματα πού ἐμπορεύονταν ἦταν ἀκόμη *ράζα κολοσάδα φίνα* ἢ *βελούτα κομιζιά... ράζα κομιζιά κάθε λογῆς* κ.λ.¹. Γιά *ἄλικο* δέ μιλοῦν. Κατά τό τέλος ὁμως τοῦ ἴδιου αἰῶνα οἱ Μακεδόνες ἔμποροι θά μιλήσουν γιά *ράζο ἄλικο* γιατί ἴσια ἴσια τήν ἐποχὴ αὐτὴ βγήκαν στήν ἀγορὰ τὰ *ἄλικο* ὕφασματα. Ἀλλά τί ἦταν αὐτό τό *ἄλικο* ὕφασμα;

περιοχῆς ἀπ' ὅπου καταγόταν, ἓνα φαινόμενο δηλαδή πού τό παρατηροῦμε τόσο συχνά σέ βιοτεχνίες, βιομηχανίες ἢ σέ ἄλλες λογῆς-λογῆς ἐπιχειρήσεις.

1. Μέρτζιου, Μνημεῖα, σ. 214, ἐπιστ. 7, σ. 217, σημ. 1, σ. 220, σημ. 4. Πρβλ. ἀκόμα καί τὰ ὄπλα: καριοφίλι (*Carlo e figlio*), μαρτίνι (*F. Martini*), γκράς (*Gras*) κ.λ.

Τὸ *ἄλικο* ὕφασμα οὔτε μόνο σάν ὕφασμα, οὔτε μόνο σάν χρῶμα τὸ καθὲνα ξεχωριστά, εἶχε καμιά ἰδιαίτερη ἀξία, μὰ μόνο σάν μιὰ ἐνότητα ὕφασματος καὶ χρώματος συνταιριασμένη¹ πὺ νὰ μὴ μπορῆς νὰ τὴ χωρίσῃς στὰ δυὸ τῆς συστατικά. Τὸ ὕφασμα πυκνὸ, στρωτὸ καὶ ἀραχνουφαντὸ. Τὸ χρῶμα τοῦ πάλι κόκκινο ἀνοιχτό, κρέχτο καὶ ζωηρό, μὰ καὶ καλοβαμμένο σ' ἓναν σταθερὸ χρωματισμό, πὺ οὔτε νὰ κόβῃ οὔτε νὰ βγάξῃ. Ἔτσι ποιότητα ὕφασματος καὶ χρωματισμὸς τοῦ ἔδιναν μιὰ φανταχτερὴ καὶ ταυτόχρονα εὐγενικὴ φινέτσα πὺ σὲ τραβοῦσε καὶ τὸ πρόσσεχες. Κι αὐτὰ εἶναι πὺ καθιέρωσαν τὸ *ἄλικο* καὶ σάν χρῶμα τῆς μόδας, μιᾶς μόδας ὅμως πὺ ὅσο περνοῦσαν τὰ χρόνια, τόσο ἀκόμα περισσότερο καταχτοῦσε τὴν ἀγορά². Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Λαὸς μας τὸ χρῶμα τοῦ *ἄλικου* ὕφασματος τὸ μιμήθηκε γιὰ τὰ πλεχτά καὶ τὰ ὑφαντά του, ὥστε μὲ τὸν καιρὸ νὰ πολιτογραφῆσθε καὶ τὴ λέξι *ἄλικο* στὴν γλώσσα του καὶ νὰ τὴ μεταχειρίζεται πιά σάν νὰ τοῦ ἦτανε πατροπαράδοτη. Μὰ καὶ ὄχι μόνο αὐτό. Ἔκαμε κιόλας καὶ παράγωγά της. Ἔτσι στὴ Σιάτιστα, ἐξὸν ἀπὸ τὴ λέξι *ἄλικο*, ἔχουν καὶ τὸ ἀμετάβτο ρῆμα *ἀλ'κίζου* (=παίρνω *ἄλικο* χρῶμα, *ἄλικη* ὄψη), ἐνῶ στὴ Λόζνιτσα (Γέρμα τώρα) ἔχουν τὸ οὐσιαστικὸ *ἀλ'κάδα* (=κοκκινάδι, ἐρυθρότης)³. Κοντὰ στὴ σπιτικὴ χειροτεχνία τὸ *ἄλικο* τὸ μεταχειρίστηκε καὶ ἡ βιοτεχνία, ἐνῶ ἀργότερα τὰ νηματοβαφεῖα τῆς Λάρισας, τοῦ Τούρναβου, τῶν Ἀμπελακιδῶν⁴ καὶ ἄλλων

1. Κ. Μέρτζιου, Τὸ ἐν Βενετία Ἑπαιρωτικὸν Ἀρχεῖον, «Ἑπαιρωτικὰ Χρονικά», τ. 11 (1936), σ. 47, ἐπιστ. 8, τῆς 28 Ὀκτωβρίου τοῦ 1626 καὶ 54, ἐπιστ. 8, τῆς 7/7 Ἀπριλίου τοῦ 1631.

2. Ὁ ἔμπορος *Δημ. Καστρισίος*, ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, μὲ ἐπιστολὴ τοῦ ἀπὸ τὶς 2 τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1696, παραγγέλλει στὸν ἔμπορικὸ τοῦ ἀντιπρόσωπο στὴ Βενετία νὰ τοῦ στείλῃ 7 κομμάτια ἀτουλάζια γιὰ λατζάδες κοιμέζι κι ἓνα κομμάτι *ἄλικο*. Ὅπως βλέπουμε λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ τὸ χρῶμα *κοιμέζι*, ὅπως καὶ τὸ *κόκκινο* γενικά, καὶ τὸ *σκαλάτο* τὰ μεταχειρίζονταν γιὰ βάνσιμο ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ποιότητα τοῦ ὕφασματος, ἐνῶ γιὰ τὸ *ἄλικο* ἔπρεπε τὸ ὕφασμα νὰ εἶναι διαλεχτό (Μέρτζιου, Μνημεῖα, σ. 219, ἐπιστ. 21). Ἔνας ἄλλος ἔμπορος ἀπὸ τὴν Καβάγια, πολιτεία τῆς Ἀλβανίας, ὁ *Μέτο [Ἀχμέτ] Κέσης*, σὲ ἐπιστολὴ τοῦ ἀπὸ τὶς 23 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1697 γράφει στὸν ἔμπορικὸ τοῦ ἀντιπρόσωπο στὴ Βενετία «...τῆς ἐστεῖλα [τῆς εὐγενείας σου] μιὰ βελέντζα καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ τὴν βάνῃς κόκκινη...» (Μέρτζιου, Μνημεῖα, σ. 221, ἐπιστ. 27). Τὸ κόκκινο αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι τὸ *ἄλικο*. Ἦτανε φυσικὸ, μὲ τὸν καιρὸ, ὅσο ἡ βιοτεχνία ἐβγαζε καλύτερα ὕφασματα, τὸ *ἄλικο* σάν ὕφασμα νὰ τὸ ξεπεράσουν ἔμεινε ὅμως τὸ χρῶμα τοῦ πὺ τὸ μεταχειρίστηκαν σὲ νέες ποιότητες ὕφασμάτων καὶ πλεχτῶν.

3. Ἔτσι στὴ Σιάτιστα λένε=*ἀλ'κιν* του *φονιά*, ἢ *πίτα* (ἐκεῖ ψήνουν στὸ χωριάτικο φούρνο ἢ στὴ γάστρα), δηλαδὴ πῆρε χρῶμα ἀλαφρὸ κοκκινωπὸ. Λένε ὅμως καί: *πιῆριν* *ιένα* *ἀλ'κον* *χρονώμα* *οἱ* *πιλιέζ* *μ'*, *φονβιμονό* (=δηλαδὴ πάρα πολὺ ὄφρατο). Λένε ἀκόμα *ἄλικη* καὶ τὴ γούνα πὺ κάνουν ἀπὸ τὴν πυρὸξανθὴ ράχη τῆς ἀλεπούς, ὅταν τὴ σκοτώνουν τὸ χειμῶνα, πὺ τὸ μαλλί της βρῖσκεται στὴν καλύτερὴ τοῦ ὄρα. Στὴ Λόζνιτσα λένε: *πιῆριν* *ἀλ'κάδα* *τον* *προνόσσον* *τ'*.

4. Στ' Ἀμπελακία κιόλας θὰ μιλήσουν καὶ γιὰ *κοκκιναδιῶν* *τέχνην* (=δηλαδὴ γιὰ

βουνίσσιων ἀστικῶν Κοινοτήτων ἄρχισαν μαζικὴ παραγωγή νηματοβαφῆς στὴν ἀπόχρωση τοῦ *ἀλιγου*, ὥστε τὸ ἐλληνικὸ *ἄλιγο* νῆμα νὰ καταχτήσῃ γιὰ μιὰ περίπου αἰῶνα τὶς ἀγορές τῆς Αὐστρουγγαρίας, τῆς Γερμανίας, τῆς Ἰταλίας καὶ ἄλλων ἐμπορικῶν κέντρων τῆς Εὐρώπης¹.

7. Τὸ φαινόμενο ἔχει τὴν ἱστορικὴ του ἐξήγηση. Ἡ ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλης (1453) καὶ ἡ ἀνακάλυψη τῆς Ἀμερικῆς (1492) σχετίζονται μὲ μιὰ βαθιὰ κοινωνικοοικονομικὴ ζύμωση στὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη μὲ ἀποτέλεσμα τὸν ἐπαναστατικὸ μετασηματισμὸ τοῦ παλίου κόσμου σὲ μιὰ νέα κοινωνικὴ μορφή, τὴν ἀστικὴ. Παράγοντας ἀποφασιστικὸς γιὰ νὰ περάσουμε ἀπὸ τὴ μιὰ ἐποχὴ στὴν ἄλλη στάθηκε ἡ πρόοδος τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς χημείας, ποὺ ἄλλαξαν καὶ τὰ μέσα καὶ τὸν τρόπο τῆς παραγωγῆς τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν καὶ καθόρισαν φυσικὰ καὶ ὅλες τὶς ἄλλες κοινωνικὲς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Ἐκφραστὴς πάλι ὅλων αὐτῶν τῶν μετασηματισμῶν καὶ τῶν ἄλλων εἶναι ἡ βιοτεχνικὴ παραγωγή ποὺ στὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη τὴν ἀντιπροσωπεύουν προπάντων ἡ Φλάνδρα καὶ ἡ Ὁλλανδία, ἐνῶ στὴν Ἰταλία οἱ ἰδιότυπες Δημοκρατίες τῆς Γένοβας, τῆς Πίζας, τῆς Βενετίας κ.ἄ.

Ἀπὸ τὶς Δημοκρατίες αὐτὲς τὴν πιὸ ἐξελιγμένη μορφή βιοτεχνίας παρουσιάζει ἡ Βενετιά, ποὺ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ζοῦσε ἀκόμα τὴν ἀκμὴ της, μὲ τὴν ἐπιχειρηματικὴ της δραστηριότητα, καὶ στὴν ἐνδοχώρα τῶν ἀνατολικῶν παραλιῶν τῆς Ἀδριατικῆς θάλασσας εἶχε τὴν πρώτη της ἐπαφὴ καὶ μὲ ἄλλες βουνίσσιες ἀστικὲς κοινότητες τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδας, ἀλλὰ προπάντων μὲ τὴ Μοσχόπολη. Ἡ Μοσχόπολη τὴν ἐποχὴ αὐτὴ εἶχε ἀναπτύξει μιὰ ἀξιόλογη χειροτεχνία. Ἀνάμεσα λοιπὸν στὴ Βενετιά καὶ στὴ Μοσχόπολη ἀρχίζει νὰ ἀναπτύσσεται ἓνα ζωηρὸ ἀνταλλακτικὸ ἐμπόριο σὲ πρῶτες ὕλες καὶ χειροτεχνικὰ καὶ βιοτεχνικὰ προϊόντα ποὺ βοήθησε τὴ Μοσχόπολη νὰ περάσῃ ἀπὸ τὸ στάδιο τῆς σπιτικῆς χειροτεχνίας στὸ στάδιο τῆς ὀργανωμένης βιοτεχνίας μὲ γενικότερη καὶ πιὸ ἀποφασιστικὴ ἐπίδραση. Ἡ Μοσχόπολη γίνεταί τώρα τὸ κέντρο γιὰ τὴν ἀνάπτυξη ἀνάλογης βιοτεχνικῆς παραγωγῆς καὶ σὲ ἄλλες βουνίσσιες ἀστικὲς κοινότητες τῆς Ἠπειροῦ, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας, ὥστε οἱ κοινότητες αὐτὲς νὰ γίνουν βασικὰ φυτόρια γιὰ τὸν οἰκονομικὴ προκοπὴ τῆς σκλαβωμένης πατρίδας μας.

Ἀπὸ ἓναν πίνακα ποὺ ἔχει συντάξει ὁ Μαρτινιανὸς μὲ βάση τὴν ἀλληλογραφία τῶν ἐμπόρων τῆς Μοσχόπολης μὲ τοὺς ἐμπορικοὺς τοὺς ἀντιπροσώπους στὴ Βενετιά γιὰ τὰ βιοτεχνικὰ προϊόντα ποὺ ἔστειλε αὐτὴ στὴ Μο-

τὴν τέχνη νὰ βάφουν κόκκινα νήματα). Βλ. Ἡ λ. Γ ε ω ρ γ ί ο υ, Νεώτερα στοιχεῖα περὶ τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Συντροφίας τῶν Ἀμπελακίων ἐξ ἀνεκδότου ἀρχείου, Ἀθήνα 1950, σ. 18, ἐπιστ. 3. Γιὰ τ' Ἀμπελάκια βλέπε τὸ βιβλίο τοῦ Γ. Κ ο ρ δ ἄ τ ο υ, Τ' Ἀμπελάκια καὶ ὁ μῦθος γιὰ τὸ Συνεταιρισμὸ του, ἀνάπτυξη, Ἀθήνα 1973.

1. Κ ο ρ δ ἄ τ ο υ, Τ' Ἀμπελάκια, σ. 37-50.

σχόπολη, βλέπουμε την ποικιλία της βιοτεχνικής της παραγωγής, αλλά και την αξιολογησιμότητα των προϊόντων της αυτών από το 15ο αιώνα και ύστερα¹. Ο πίνακας αυτός δε δείχνει μόνο το βαθμό της βιοτεχνικής ανάπτυξης της Βενετίας, αλλά και τη χειροτεχνική και βιοτεχνική ανάπτυξη και της Μοσχόπολης και ταυτόχρονα και το υψηλό πολιτιστικό της επί-

1. Ἡ Μοσχόπολη ἔπαιρνε ἀπὸ τῆ Βενετία: «...τόσχας διαφόρους, διαφόρων χρωμάτων, βελούδα ἐπίσης, brocates ὑφασμάτια χρυσοῦφῃ, ὕφασμά τι ἐκ μετάξης, μαλλίου ἢ βάμβακος, πεποικιλμένον μὲ σχήματα χρυσοῦφῃ, σειρήνια brocati, ὡς τὰ ἀπεκάλουν, κλωστής ἐκ μετάξης, γαϊτάνια διαφόρων ποιότητων, χρωμάτων, χόνδρους καὶ πλοκῆς, εἶδη τόσχας, τῆς ὁποίας ἐπιτόπια ἰδίως συνήθειαι ἐποίουν ποικίλην χρῆσιν, ὡς καὶ ἀνά τὴν Ἄνατολὴν ἐγένετο μεγάλη ταύτης κατανάλωσις καθ' ὅλον τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα, ὕalon, ὕαλα εἶδη ποικίλα καὶ φαγεντιανὰ ἄγγεια, ὡς πιάτα, καράφες, μαστραπάδες ἐγχρώμους καὶ ὅ,τι ἂν χρῆσιμον ἐν τῷ οἰκογενειακῷ βίῳ παρ' ὀλαίς ταῖς κοινωνικαῖς τέξεσι, δαμασκηνὰ ὑφάσματα, καρπούς ξηρούς, ράμματα διάφορα, ἰδιαίτερα χρυσὰ γαϊτάνια ποικιλοειδή, χρῆσιμα τότε εἰς διακόσμησιν ἐσωτερικοῦ ἢ ἐξωτερικοῦ ἐπανωφοριῶν τῶν ἀνδρῶν, βέηδων πρὸ πάντων ἢ ἀγάδων, δι' ἐπανωφῶρια τῶν χανομισσῶν καὶ διὰ μεντενία καὶ φερμελέδες τῶν κυριῶν, μανδήλια, καφτάνια, ἄλλα καλλυντικὰ εἶδη καὶ διακοσμητικὰ εἰς γάμους, τέιον, σιδηρᾶς λυχνίας καὶ ἄλλα σιδηρικὰ, καὶ συνηθέστατα δικτυωτὰ παράθυρα διὰ τὴν ἀσφάλειαν, κάγκελλα, κοσμήματα ταβανίων, φάρμακα διάφορα, βιτριόλιον, χαλύβδινα ἀντικείμενα, ψιμύθιον (sculimān), ἀχνην ὑδραργύρου, ἄργουρον εἰς σύρματα, τόπια νημάτων διαφόρων εἰς ποσότητα μάλιστα πρὸς ἐξῆφρανον παννίων, χάρτιν γραφῆς ἢ περιτυλίγματος, καὶ δὴ σακκουλίον, κυανοῦν, μελάνην, βιβλία, ὄπλα ἐπίσης διάφορα, χαλκὸν κατεργασμένον εἰς ἄγγεια ἢ ἀκατέργαστον, ὅπερ τὸ κυριώτερον, κασσίτερον, ἄλλα μέταλλα, σάκχαριν, καφέν, ζύα ἐγχρωμα τῆς Βραζιλίας ἢ μακῆμια, καὶ ὅ,τι χρῆσιμον ἐν ταῖς συνηθείαις καὶ ταῖς τότε καιρικαῖς συνθήκαις. Δίδονται παραγγελία ἐν τούτῳ πρὸς ἄλλοις καὶ διὰ βιβλία ἐκκλησιαστικὰ διαφόρων σχημάτων, τύπου καὶ εἶδους, σταχώσεως στερεωτάτης δερματίνης ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς, καὶ ὀνομαστὰ Ὀρολόγια, Ἀπόστολοι, Ψαλτήρια, Ὀκτώηχοι, Μηναιᾶ, Εὐαγγέλια, εἰκόνες διαφόρου μεγέθους καὶ τέχνης, σταυροί, δισκοπότῃρα, πολυέλαιοι ὑπερμεγέθεις, πολλακίς διαλελυμένοι, τέμπλα, προσευχητάρια, ἅγια τράπεζαι, κιβώτια σιδηρὰ καὶ χάλκινα, μεταφερόμενα ἐπίσης διαλελυμένα, καὶ ὅ,τι ἂν ἕτερον ἀπῆρτετο διὰ τὸν ἱερὸν διάκοσμον, ἔργα τέχνης θαυμασίας» (Μαρινοῦ, Μοσχόπολις, σ. 112-113). Ἄλλὰ καὶ ἡ Βενετία ἔπαιρνε ἀπὸ τῆ Μοσχόπολης: «μαλλία ἀκατέργαστα ἢ μόνον πλυμένα καὶ λαναρισμένα, σαγιάκια χονδρὰ διὰ κάπας ναυτικὰς, σαγιάκια ἐτέρων ποιότητων διαφόρων μέχρι τῆς λεπτοτέρας ὕφης, σκεπάσματα κοιτῶν, τζέργαις, ὡς τὰ ἀπεκάλουν, ἢ βελέντζες, τάπητας διαφόρων εἰδῶν ἀπὸ χονδροειδοῦς μέχρι τῆς θαυμασιωτέρας εἰς ποικιλόχρουν κατεργασίαν τέχνης, ἐπίσης τὰ ἐαυτῶν pelleteries, maquoins ἢ σαγιάνια, δέρματα κατεργασμένα, διάφορα μεσίνια basanes, δέρματα ἄρνιον κατεργασμένα βερνικομένα ἢ ἀκατέργαστα, εἶδη διὰ τοὺς Σκλαβόνους, κλωστής μαλλίας διὰ πλέξιμον, μετὰξαν μακεδονικῆν, τόπια ἄλλα μαλλίνων κλωστῶν πολυποικίλων, λεπτότερα ἄλλων ζῶων δέρματα, κηρόν, εἰς οὗ τὴν ἀναζήτησιν καὶ προμήθειαν ἀνελάμβανον πολλακίς ὁδὸν μακρὰν πορευόμενοι ἐκτὸς τῶν λοιπῶν κέντρων Ἄλβανίας, Μακεδονίας, Ἠπειροῦ καὶ Θεσσαλίας, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Βλαχίαν καὶ Βοσνίαν, καπνὰ τῆς Ἄλβανίας, ἔλαια καὶ ἐλαίας διαφόρων εἰδῶν καὶ ἄλλα πολυποικίλα εἶδη» (Μαρινοῦ, Μοσχόπολις, σ. 112).

πεδο. Καί ἴσια-ἴσια αὐτὴ τὴν ἐποχὴ βγαίνουν στήν ἀγορά καί τὰ βενετσιάνικα ὑφάσματα *Alico*, πού ἀπὸ κεῖ καί πέρα θά γίνουν περιζήτητα¹.

8. Καί ἄλλα ἐπιχειρήματα ὡστόσο δείχνουν πὼς ἡ λέξις *ἄλικο* δὲν εἶναι τουρκοελληνική. Ἐν ἡ λέξις *ἄλικο* ἦτανε τουρκοελληνική, μιὰ καί τὸ κόκκινο χρῶμα εἶναι βασικό, θά τὴν ἔπαιρναν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ πού γνωρίστηκαν μὲ τοὺς Τούρκους, δηλαδὴ πρὶν ἀπὸ τὸ 1000 μ.Χ. Ὅπωςδήποτε ὁμως θά πρέπει νὰ τὴ συναντούσαμε σὲ βυζαντινὰ κείμενα τουλάχιστον ἀπὸ τὸν 14ον αἰῶνα, πού ἔκαμαν οἱ Τούρκοι τὰ πρῶτα τους πολεμικὰ προγεφυρώματα στὴ Θράκη (Τζύμψη 1353, Καλλίπολη 1354)². Καί μπορεῖ βέβαια τὸ πρῶτο μέρος τῆς νὰ θυμίζει τὴν τουρκικὴ λέξις *αλ-* (= κόκκινος), ἀλλὰ τὸ δεύτερό τῆς *-ικο* τίποτε δὲ βεβαιώνει πὼς εἶναι κατάληξις καί μάλιστα ἡ ἑλληνικὴ παραγωγικὴ κατάληξις *-ικο(ς)*. Οὔτε τὸ *αλ-* οὔτε τὸ *-ικο* μποροῦν μόνο μὲ τὴν ἀκουστικὴ τους νὰ στηρίξουν ἐπιχειρηματολογία πὼς ἡ λέξις εἶναι τουρκοελληνική, ὅσο καί ἂν μιὰ τέτοια ἐπιχειρηματολογία μᾶς εἶναι βολική.

Ἐπειτα Ἕλληνες καί Τούρκοι ἤξεραν τὴν ἀπόχρωση τοῦ *ἄλικου* ὁ καθένας τους ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ του παράδοση καί φυσικὰ εἶχαν καί τὴν ἀντίστοιχὴ λέξις, ὥστε νὰ μὴ χρειαστῆ οὔτε νὰ δώσουν οὔτε νὰ πάρουν ὁ ἕνας λαὸς ἀπὸ τὸν ἄλλον λέξις γιὰ ἕνα χρῶμα τόσο κοινὸ σὲ ὄλους. Ἀλλὰ καί πὼς θά μπορούσε οἱ Ἕλληνες τῆς Τουργοκρατίας ἕνα χρῶμα πατροπαράδοτο καί μὲ ὄνομα ἐπίσης πατροπαράδοτο (πρβλ. τὴ λέξις *ριζ-άρι*) νὰ παρατήσουν τὸ δικό τους ὄνομα καί νὰ τὸ νοματίσουν μὲ ὄνομα τουρκικόν;

Παλαιότερα ὡστόσο, ὅταν τὸ βάψιμο στηριζόταν ἀκόμα στὰ φυτὰ, στὰ φύλλα καί στὶς ρίζες, οἱ Ἕλληνες γιὰ νὰ συναλλάσσωνται εὐκόλα μὲ τοὺς Τούρκους πῆραν τὴ λέξις τους *ζ α φ ρ ά ν ι η ζ α φ ο ρ ά* (τουρκ. *zafra*), ἀλλὰ τὴ μεταχειρίζονταν παράλληλα μὲ τὶς ἀνάλογες ἑλληνικὲς λέξεις γιὰ τὸ κόκκινο καί τὶς ἀποχρώσεις του. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ὁμως πού τὰ *ἄλικο* ὑφά-

1. Ὅπως μπορούμε νὰ συμπεράνουμε κιόλας ἀπὸ εἰδήσεις τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, τὸ *ἄλικο* ἦτανε ὑφασμα καί πολὺ ἀκριβό. Ἐστὶ μιὰ εἰδησιὴ ἀπὸ τὶς 28 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1699 μιλάει γιὰ «ροδοχ *ἄλικο* μὲ κουναβολέμι καί μὲ κομπία ἀργυρὰ» (βλ. Ὁ κώδιξ τῆς Μητροπόλεως Σισανίου καί Σιατιστῆς (1686—), ἐκδ. Μ. Καλινδέρη, Θεσσαλονικὴ 1974, σ. 65, 36). Ἀλλὰ γιὰ νὰ προσθέτουν σ' ἕνα φόρεμα *κονναβολαίμι* καί *ἀσημένια κονμπία* σημαίνει πὼς τὸ *ἄλικο* ἦτανε πραγματικὰ ὑφασμα ἀκριβό. Τὸ ἴδιο πρέπει νὰ βεβαιώνη καί μιὰ ἄλλη εἰδησιὴ πού μιλάει γιὰ «ντουλαμά ἀπὸ *ἄλικο* ντεραῖ» (βλ. Ὁ κώδιξ τῆς Μητροπόλεως Σισανίου καί Σιατιστῆς, σ. 84, 46). Τὸ ντεραῖ ἦτανε ὑφασμα ἀραχνουφαντο γιὰ γυναῖκες φορέματα πού φοροῦσαν μόνο οἱ γυναῖκες τῶν ἀρχοντάδων σὲ γιορτὲς καί ἄλλες ἐπίσημες περιστάσεις. Καί γιὰ νὰ κάνουν τὸ ντουλαμά ἀπὸ ντεραῖ *ἄλικο* — ἐδῶ πρόκειται μόνο γιὰ τὸ χρωματισμὸ — σημαίνει πὼς ἤθελαν νὰ δώσουν μεγαλύτερη ἀξία στὸ ντουλαμά.

2. Φ ρ α ν τ ζ ῆ ς, ἐκδ. V. G r e c u, (Γ. Σ φ ρ α ν τ ζ ῆ, Chronicon Minus, 1-147· Chronicon Majus, 149-591) București 1966, σ. 188, 14-25. - Κ α ν τ α κ ο υ ζ ῆ ν ὁ ς, ἐκδ. Βόννης, τ. 3, σ. 242, 15-17. Πρβλ. καί 276, 18-20 καί 278, 9-11.

σματα, όπως είδαμε, παρουσιάζονται στην αγορά την ελληνική κατά το τέλος του 17ου αιώνα και σχετίζονται με την πιο σύγχρονη ανάπτυξη της τεχνικής της εποχής αυτής (φάσιμο) και με την πρόοδο της χιμείας (βάψιμο), δε μπορούμε να υποστηρίξουμε πώς το *άλικο* είναι λέξη τουρκοελληνική. Το *άλικο* εξάλλου δεν είναι ένα οποιοδήποτε χρώμα σε μίαν απόχρωση του κόκκινου από όσες θά μπορούσε να δώσει αυτό με διάφορους συνδυασμούς στη βάση του, μά είναι δημιούργημα των νεότερων χρόνων και συνάρτηση παραγόντων που κυριρχούν στη βιοτεχνική παραγωγή μόνο από τα μέσα του 17ου αιώνα και ύστερα¹. 'Αλλά την εποχή αυτή ή στρατιωτικοφεουδαρχική 'Οθωμανική αυτοκρατορία είναι βουλιαγμένη σ' ένα γενικό μαρασμό και σε μία κοινωνικοοικονομική καθυστέρηση που δείχνει πώς έχει πάρει πιά όριστικά τον κατήφορο και στρατιωτικά. Γι' αυτό δε μπορούμε να μιλήσουμε ακόμα για οργανωμένη τουρκική βιοτεχνία. 'Η Τουρκία θά αναπτύξη βιοτεχνία, όπως ξέρουμε, μόνον ύστερα από τον πρώτον παγκόσμιο πόλεμον. Του κάκου λοιπόν προσπαθούμε να ετυμολογήσουμε την λέξη *άλικο* σαν τουρκοελληνική.

9. "Ωστε ή λέξη *άλικο* έχει σχέση με την ανάπτυξη της τεχνικής και της χιμείας, που παρατηρούμε στην Εύρωπη ύστερα από τον 15ον αιώνα και σημαίνει τή φίρμα μιās φάμπρικας που λειτουργούσε στη Βενετιά γύρω στά 1650. 'Από τή φάμπρικα αυτή οί Μακεδόνες έμποροι, όπως βεβαιώνει ή αλληλογραφία τους, με τον έμπορικό τους αντιπρόσωπο στη Βενετιά, αγόραζαν διάφορα προϊόντα της και κατά το τέλος του 17ου αιώνα ένα από τά προϊόντα αυτά ήτανε και τó *άλικο* ύφασμα. Τó ύφασμα αυτό τó πήραν με τó όνομα που τó έγγραφε στη φατούρα της ή ίδια ή φάμπρικα στις διάφορες παραγωγείες και με τó ίδιο όνομα τó παράγγελναν και οί έμποροι.

'Η λέξη λοιπόν *άλικο* είναι βενετσιάνικη και δε μπορεί νά έχη καμιά σχέση ούτε με λέξη τουρκοελληνική ούτε με τούς γλωσσικούς νόμους τής νεοελληνικής.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΣΑΡΑΣ

1. Τó *άλικο* αυτό δεν είναι πιά μιá οποιαδήποτε συνηθισμένη απόχρωση του κόκκινου από κείνες που ήξεραν οί Έλληνες από τά πολύ παλιότερα χρόνια ως τούς πρώτους αιώνας τής Τουρκοκρατίας, μά κάτι διαφορετικό, που είχε σχέση με τούς νέους χρόνους, με τήν εποχή τους.

ZUSAMMENFASSUNG

J a n n i s T s a r a s, Das wort *ἄλικο* im Briefwechsel der mazedonischen Händler.

Im Neugriechischen gibt es das wort *ἄλικο*, womit ursprünglich ein Stoff von heller bzw. greller roten Farbe bezeichnet wurde. Unsere Lexikas (etymologische und enzyklopädische) leiten das wort aus dem türkischen *al-* und der griechischen Endsilbe *-ικος* ab. Aber das Studium im historischen Rahmen des Wortes zeigt, daß es weder griechisch—und aus diesem Grunde können wir es nicht nach den Regeln der neugriechischen Sprachkunde etymologisch erklären—noch türkisch-griechisch ist. Es hängt mit der Entwicklung der Technik und der Chemie zusammen, deren ersten Schritte vor vor dem 15. Jahrhundert spürbar werden. Nichtdestoweniger stellt der Briefwechsel zwischen den mazedonischen Händlern und ihren Filialen in Venedig am Ende des 17. Jahrhunderts fest, daß *ἄλικο* ursprünglich eine passende Kombination von Stoff und Farbe gewesen ist und so ist der *ἄλικο*-Stoff auf dem griechischen Markt eingebracht worden. Aus dem selben Briefwechsel erkennt man, daß in der gleichen Zeit in Venedig eine Fabrik gewesen ist, die auch noch Stoffe herstellt hat. Eine Art von Stoffen hat den Namen *Alico* gehabt, was auch der Name der Fabrik gewesen ist. Allmählig ahmt Manufaktur und Gewerbeindustrie die *ἄλικο*-Farbe des Stoffes nach. Letztendlich bekommt *ἄλικο* die Bedeutung der Farbe, die einen bestimmten Ton von rot hat. Daraus ergibt sich nun, daß das Wort *ἄλικο* welches wir im Briefwechsel zwischen den mazedonischen Händlern und Venedig finden, überhaupt keinen Zusammenhang, weder mit dem türkischen Wort *al* (=rot) noch mit der griechischen Endsilbe *-ικος* hat, sondern daß es venezianisch ist und aus dem Namen einer Fabrik stammt, die Mitte des 17. Jahrhunderts in Venedig im Betrieb gewesen ist.